

Fényes Hajnalka

Magyarországi és határon túli magyar diákok kulturális és anyagi erőforrásainak eltérései¹

A tanulmány elsőéves felsőoktatási hallgatók kulturális és anyagi tőkével való ellátottságát hasonlítja össze, megkülönböztetve az egyetemista és főiskolás hallgatókat, illetve a magyarországi, partiumi és kárpátaljai diákokat. Az elemzésben a Kozma Tamás vezette Regionális Egyetem elnevezésű kutatás adatbázisát használtuk fel. (A kutatás előzményeiről l. Kozma 2002.) A Regionális Egyetem kutatócsoport keretében több munka is született, melyek különböző szempontok alapján elemzik az elsőéves hallgatókra vonatkozó adatokat (Bocsi 2004, Fényes 2004, Kiss 2003, Kozma–Pusztai 2004, Nagy 2003). Mi most a fent említett szempontok szerint elemeztük az adatbázist.

Elméleti háttér a kulturális és anyagi tőkék méréséhez

A kulturális erőforrásoknál Bourdieu (1998) nyomán külön vizsgálhatjuk az inkorporált, objektívált és intézményesült kulturális tőkét. Jelen elemzésünkben a diák és szülei iskolai végzettsége mint intézményesült kulturális tőke mellett vizsgáljuk a „magaskultúrában” való részvételt, az olvasási szokásokat és a kulturális fogyasztást (színház, mozi, múzeum és hangverseny látogatási gyakoriságokat). Az elemzésben kapcsolódunk Blaskó (1998), illetve Róbert (1986 és 1991) vizsgálataihoz, akik hasonló bontásban² elemezték a kulturális erőforrásokat. Sajnos, elemzésünkben nem tudtuk megnézni az objektívált kulturális tőke mutatókat, mint például a diák, illetve szülei könyveinek, hanglemezeinek szá-

1 A tanulmány az NKFP-26-0060/2002 számú kutatáson alapul. A kutatást az OTKA támogatja. Köszönöm Kozma Tamásnak, hogy részt vehettem a kutatásban, illetve felhasználhattam az adatbázist. Az itt közölt tanulmány a 2004-es Országos Neveléstudományi Konferencián elhangzott előadás módosított változata.

2 Róbert (1986) a szülő és a gyerek iskolai végzettsége mellett vizsgálta a kulturális fogyasztást, igaz ez utóbbit csak a gyerekre vonatkozóan. Emellett vizsgálta a szülői kulturális infrastruktúrát is (erről nekünk sajnos nem volt adatunk). Blaskó (1998) illetve Róbert (1991) tanulmányaikban külön vizsgálták a szülők és a gyerek kulturális fogyasztását, illetve egyéb kulturális tőkét, illetve egyértelműen szétválasztották az iskolai végzettséget a magaskultúrában való részvételtől.

ma, mivel ilyen kérdés nem szerepelt a kérdőívben. Az anyagi javaknál különválasztjuk az objektív és szubjektív anyagi helyzetet, és az eredmények magyarázatakor megvizsgáljuk a diák állandó lakhelyének településtípusát is.

Hipotézisek az anyagi és kulturális javakkal való ellátottságról

Hipotézisünk szerint, míg az anyagi javakat tekintve Magyarország és Partium a fejlettebb, a kulturális javakat tekintve nem ilyen egyértelmű a helyzet, az ilyen javakkal való ellátottság feltehetőleg a két határontúli régió diákjainál inkább hasonló és a magyarországi diákok kulturális erőforrásai feltehetőleg kisebbek, mint határontúli társaiké. Létezik egy olyan hipotézis is, miszerint a határontúli intézmények diákjai inkább a magyarországi főiskolák diákjaihoz lesznek hasonlóak, és a lényeges eltérés a magyar egyetemisták és a magyar főiskolások, valamint a határontúli diákok között lesz, ezért adatainkat nemcsak regionális, hanem intézménytípusonkénti bontásban is szerepeltettük. A továbbiakban ezen hipotézisek ellenőrzésére teszünk kísérletet.

Röviden a mintáról

A mintavétel 2003-ban Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye felsőoktatási intézményei (Debreceni Egyetem, Nyíregyházi Főiskola, Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola), valamint a nagyváradi székhelyű Partium Keresztény Egyetem és a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Főiskola (Kárpátalja) elsőéves diákjai körében zajlott. A vizsgálatban csoportos rétegzett mintavétel eredményeként 1587 elsőéves hallgató szerepel, ebből 314 határon túli és 1273 magyarországi diák. A magyarországi diákok közül 747 egyetemen és 541 főiskolán tanult, a 314 határon túl tanuló diák közül pedig 175 a Partiumi Keresztény Egyetemen és 139 a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Főiskolán. Ez a négy hallgatói csoport képezi további vizsgálatunk tárgyát.

A diákok anyagi háttere

Nézzük elsőként az anyagi helyzet szubjektív megítélését a magyar és határontúli elsőéves hallgatók körében:

1. táblázat. Az anyagi helyzet szubjektív megítélése régiók és iskolatípusok szerint (átlagok)

	Magyar egyetemek	Magyar főiskolák	Partiumi Egyetem	Beregszászi Főiskola	Chi-négyzet
Jobban él-e mint 10 éve	2,34	2,23	1,93	1,94	***
N	(581)	(441)	(151)	(113)	

1: rosszabb lett a helyzetük, 2: ugyanolyan, 3 jobb lett, a táblázatban ezek átlaga szerepel. Itt és a további táblázatokban a Chi-négyzetre vonatkozóan *** jelöli a 0,000 alatti, ** a 0,001 és 0,01 közötti, és * jelöli a 0,01 és 0,05 közötti szignifikanciát, NS jelöli, ha nem szignifikáns. A magyar egyetemek és főiskolák rovatban pedig értelemszerűen csak a vizsgált két megye felsőoktatási hallgatóinak adatai szerepelnek.

A határon túli diákok – nem meglepő módon – ugyanolyannak, vagy valamivel rosszabbnak ítélték meg anyagi helyzetüket a 10 évvel ezelőtti helyzethez képest, és a két határon túli intézmény között nincs ebben különbség. Ezzel szemben a vizsgált két megye magyar diákjai átlagosan kicsit jobbnak ítélték anyagi helyzetüket a 10 évvel ezelőtti helyzethez képest, és az anyagi helyzet szubjektív megítélése az egyetemisták és a főiskolások között hasonló. Hogy valóban eltérő anyagi körülmények között élnek-e a diákok egyes csoportjai, ehhez nézzük meg az objektív anyagi helyzet mutatóit.

Elsőként tekintsük a testvérek számát, a lakás szobaszámát és az egy háztartásban élők számát a négy vizsgált hallgatói csoportban.

2. táblázat. A testvérek száma, a lakás szobaszáma és az egy háztartásban élők száma régiók és iskolatípusok szerint (átlagok)

	Magyar egyetemek	Magyar főiskolák	Partiumi Egyetem	Beregszászi Főiskola	Chi-négyzet
Testvérek száma	2,23	2,23	2,14	2,01	**
N	(657)	(508)	(172)	(137)	
Lakás szobaszáma	3,54	3,48	2,98	5,58	***
N	(268)	(266)	(145)	(88)	
Egy házt. élők száma	3,94	3,95	3,79	4,45	***
N	(654)	(507)	(172)	(135)	

Meglepő, hogy a tradicionálisabb értékrendű Kárpátalján kevesebb a testvérek száma, mint a Partiumban, illetve hogy a határon túliak kevesebb testvérrel rendelkeznek, mint magyarországi társaik. Ha azonban az egy háztartásban élők számát nézzük, akkor Kárpátalján élnek többen együtt, feltehetőleg több generáció van közös háztartásban, őket követik a magyar diákok, és legkevesebben a Partiumban élnek együtt. A lakások szobaszáma is Kárpátalján kiugróan magas,

– feltehetőleg a többszobás falusi házakkal rendelkezők nagyobb arányszáma miatt –, a Partiumban pedig a legalacsonyabb, bár az érvényes válaszok száma itt elég alacsony, ami csökkenti az eredmények megbízhatóságát. Összességében ezen mutatók szerint a vizsgált két megye magyar egyetemistái és főiskolásai valamint a partiumi diákok hasonló körülmények között élnek, míg a kárpátaljai diákok helyzete valamivel nehezebb.

Nézzük most az objektív anyagi helyzet további mutatóit, amelyek a diákok 10 tartós fogyasztási cikkel való ellátottságát mutatják.

3. táblázat. A diákok családja 10 anyagi jószággal való ellátottsága régiók és iskolatípusok szerint (a diákok a „van-e a szüleid tulajdonában saját lakás, családi ház, telek...” kérdésekre válaszoltak, a táblázatban a rendelkezők százaléka szerepel)

	Magyar egyetemek	Magyar főiskolák	Partiumi Egyetem	Beregszászi Főiskola	Chi-négyzet
Gépkocsi	78,1	77,7	55,2	51,5	***
N	(671)	(520)	(172)	(136)	
Saját lakás	68,6	66,8	79	51,7	***
N	(598)	(467)	(162)	(118)	
Családi ház	75,2	74,8	50,3	87	***
N	(628)	(489)	(157)	(131)	
Telek	56,5	51,8	50	57,3	NS
N	(589)	(465)	(152)	(124)	
Nyaráló	15,9	12,4	10,7	3,7	**
N	(560)	(427)	(150)	(109)	
Számítógép	82	80,9	55,8	24,8	***
N	(646)	(486)	(156)	(113)	
CD lejátszó	79,5	82,4	50,6	27,8	***
N	(629)	(477)	(154)	(115)	
Hi-fi torony	72,6	74,6	31,5	29,3	***
N	(625)	(481)	(149)	(116)	
Mobiltelefon	95,1	96	75,6	58,1	***
N	(658)	(502)	(160)	(124)	
DVD lejátszó	23,1	25,1	6,2	2,7	***
N	(580)	(442)	(146)	(110)	

A legmagasabb arányszámokat a gépkocsi, saját lakás, családi ház, mobil telefon és a számítógép birtoklásánál találjuk, míg DVD-vel, nyarálóval viszonylag kevesen rendelkeznek. A regionális és intézménytípusonkénti különbségeket tekintve, látható, hogy a határontúliak között a Partiumi Egyetem diákjai jobban el vannak látva anyagi javakkal, mint kárpátaljai társaik, csak a családi ház gyakoribb a kárpátaljaiak között, feltehetőleg a gyakoribb falusi lakhely következtében

(l. a következő táblázatot). A magyarországi egyetemisták és főiskolások között gyakorlatilag nincs különbség, egyedül nyaralóval rendelkeznek többen az egyetemisták közül. Feltételezésünkkel összhangban az igazi választóvonal a magyar és határon túli, illetve ezen belül a partiumi és a kárpátaljai fiatalok között van, legjobb helyzetben a magyar fiatalok vannak, utánuk következnek a partiumiak és végül a kárpátaljaiak. (Saját lakással egyedül a partiumiak rendelkeznek nagyobb arányban a magyarországi diákokhoz képest, aminek oka lehet, hogy közöttük sok a megyeszékhelyi lakos.)

A lakóhellyel kapcsolatban, az előbbieken felmerült hipotézisek ellenőrzésére nézzük az alábbi táblázatot:

4. táblázat. A diákok állandó lakhelyének településtípusa régiók és iskolatípusok szerint (százalék)

	Magyar egyetemek	Magyar főiskolák	Partiumi Egyetem	Beregszászi Főiskola
Tanya	0,3	0,4	0	0
Falu	21,7	27,4	29,4	80,6
Kisebb város	36,4	37,5	22,9	15,7
Megyeszékhely	40,1	33,6	47,1	3,7
Főváros	1,5	1,2	0,6	0
N	668	518	170	134

A Chi-négyzet *** szinten szignifikáns.

A legszembetűnőbb eredmény, hogy a beregszászi főiskolások milyen nagy arányban kerülnek ki falvakból (80,6%); kisebb városból illetve megyeszékhelyről összesen csak 19% került ki, fővárosi pedig nincs is közöttük. Érdekes, hogy a partiumi diákok közül legtöbben megyeszékhelyen laknak, és az arányuk még magasabb, mint a magyarországi diákoknál. Fővárosi gyakorlatilag nincs egyik csoport diákjai között sem, aminek oka a mintába került térség regionális elhelyezkedése. A magyar egyetemisták között kicsit több a megyeszékhelyi és kevesebb a falusi lakos, mint a magyarországi főiskolások között. Adataink szerint tehát jelentős különbség a magyarországi és partiumi, valamint a kárpátaljai diákok állandó lakhelye között van, a Beregszászi Főiskola hallgatói a lakhely szempontjából igen hátrányos helyzetben vannak.

A diákok kulturális háttere

Nézzük elsőként az intézményesült kulturális tőke néhány mutatóját.

5. táblázat. A középiskola típusa és az érettségi minősítése régióként és iskolatípusonként (százalék)

Középiskola típusa:	Magyar egyetemek	Magyar főiskolák	Partiumi Egyetem	Beregszászi Főiskola
Gimnázium	83,7	52,1	80,2	46,8
Szakközépiskola	13,6	40	16,9	16,2
Technikum	2,5	6,2	1,7	0
Egyéb	0,3	1,7	1,2	36,9
N	729	535	172	111

Érettségi minősítése:	Magyar egyetemek	Magyar főiskolák	Partiumi Egyetem	Beregszászi Főiskola
Jeles	56,8	16,1	4,7	26,6
Jó	36,1	59,6	37,3	57,3
Közepes	7,1	23,9	50,9	16,1
Elégséges	0	0,4	7,1	0
N	692	515	169	124

Mindkét esetben a Chi-négyzet *** szinten szignifikáns.

A gimnáziumi végzettség a magyarországi és a Partiumi Egyetemen hasonlóan magas (80%), míg a magyar és kárpátaljai főiskolások között sokkal ritkább (50%). Szakközépiskolába nagy arányban a magyarországi főiskolások jártak. Valószínű, hogy a beregszászi főiskolások nagy aránya az egyéb középfokú végzettségnél az eltérő oktatási struktúra miatt magas, elképzelhető, hogy az egyéb végzettség valamiféle szakközépiskolai végzettségnek felel meg, és így a megoszlás a magyarországi főiskolásokhoz lesz hasonló.

Az osztályzatoknál sem teljesen meggyőzőek az adatok, mert míg Magyarországon 1–5-ig, addig pl. Erdélyben 1–10-ig adják az osztályzatokat, és a válaszolók saját besorolása szubjektív elemet visz be az eredményekbe. Annyi azonban látszik, hogy a magyarországi egyetemistáknak voltak legjobbak az eredményei, őket követik a magyarországi főiskolások és a beregszászi főiskolások, és legtöbb közepes vagy gyengébb eredmény az érettségien a Partiumi Egyetem diákjai körében volt.

Következő mutatónk a nyelvvizsgával rendelkező diákok aránya.

6. táblázat. A legalább középfokú nyelvvizsgával rendelkezők aránya régióként és iskolatípusonként (százalék)

	Magyar egyetemek	Magyar főiskolák	Partiumi Egyetem	Beregszászi Főiskola	Chi-négyzet
Van nyelvvizsgája	63,4	24	6,4	6,2	***
N	(703)	(508)	(172)	(129)	

Meglepő, hogy a határontúliak között milyen kevés a nyelvvizsga, aminek oka lehet, hogy eltér a nyelvvizsgarendszer – pl. Romániában nincs is állami nyelvvizsga –, illetve hogy eleve két nyelvet kell beszélniük anyanyelvi szinten. Látható az is, hogy a magyarországi egyetemisták sokkal nagyobb arányban rendelkeznek legalább középfokú nyelvvizsgával, mint főiskolás társaik, a beregszászi és a partiumi diákok között gyakorlatilag nincs eltérés e tekintetben.

Most nézzük a szülők iskolai végzettségét, mint a kulturális háttér egyik legfontosabb mutatóját.

7. táblázat. Az anya és az apa legmagasabb iskolai végzettsége régióként és iskolatípusonként (százalék)

Az anya végzettsége:	Magyar egyetemek	Magyar főiskolák	Partiumi Egyetem	Beregszászi Főiskola	Összesen
8 ált. vagy kevesebb	3,6	8,4	8,7	5	6
Szakk munkásképző	10,8	23	22,1	33,1	18,4
Szakközépiskola	20,4	21,4	18,6	38,1	22,2
Gimnázium	22,7	21,6	32,6	5,8	21,9
Főiskola	26,9	19,5	9,3	7,9	20,5
Egyetem	15,6	6,2	8,7	10,1	11,1
N	666	514	172	139	1491

Az apa végzettsége:	Magyar egyetemek	Magyar főiskolák	Partiumi Egyetem	Beregszászi Főiskola	Összesen
8 ált. vagy kevesebb	1,5	2,6	6	5	2,7
Szakk munkásképző	22,5	41,8	28,9	28,1	30,4
Szakközépiskola	25,8	27,6	24,7	51,8	28,8
Gimnázium	11,7	8,7	21,1	2,2	10,8
Főiskola	15,2	10,3	7,2	4,3	11,6
Egyetem	23,3	9,1	12	8,6	15,7
N	658	507	166	139	1470

Mindkét esetben a Chi-négyzet *** szinten szignifikáns.

Erre vonatkozóan vannak korábbi országos felmérések, de az eredmények lényegesen nem tértek el a mi adatainktól.^{3,4} Látható, hogy az apáknál gyakoribb a szakmunkás és egyetemi végzettség, míg az anyáknál inkább a gimnáziumi és főiskolai végzettség a jellemző.

Most nézzük az általunk vizsgált négy csoport közti különbségeket. Látható, hogy a magyarországi egyetemisták szülei a legjobban iskolázottak, jelentős a különbség a magyar főiskolásokhoz képest. A magyarországi főiskolások és a partiumi fiatalok szüleinek kulturális háttere némileg hasonló, bár vannak kisebb eltérések, de ezek kioltják egymást. (Az apáknál a partiumiak vannak előnyben a magyar főiskolásokhoz képest, míg az anyáknál éppen fordítva.) Végül a kárpátaljai fiatalok szüleinek iskolai végzettsége a legalacsonyabb. Az eredmények értelmezésénél azonban itt is figyelembe kellene venni, hogy a három országban eltérő volt az iskolarendszer.

A kulturális töke fontos mutatói a diákok és szülei olvasási szokásai és kulturális fogyasztása (a „magas kultúrában” való részvétel). Vizsgált változóink, hogy a diák és szülei olvasnak-e, milyen arányban olvasnak szépirodalmat, az utóbbi évben a diák hány könyvet olvasott, illetve, hogy milyen gyakran jár színházba, multiplex és hagyományos moziba, múzeumba, illetve hangversenyre. Nézzük elsőként az olvasási szokásokat:

- 3 Gábor (2002) külön vizsgálta a főiskolás és egyetemista fiatalok szülei iskolai végzettségét, így adatainkkal ez jól összevethető, bár ott nem szerepeltek határon túli diákok, illetve nemcsak elsőévesek szerepelnek. A egyetemisták anyja iskolai végzettségére hasonló adatokat találunk, bár nálunk kicsit több a főiskolai végzettség, a főiskolások anyáinál szintén hasonlóak az eredmények. A magyarországi egyetemisták apáinál kicsit több a szakközépiskolai és kevesebb az egyetemi végzettség a mi vizsgálatunk szerint, a főiskolások apáinál azonban hasonlóak az arányok.
- 4 Róbert (2000), illetve Székelyi et al. (1998) nem bontották a felsőoktatásban tanuló diákokat csoportokra. Az anyák és apák iskolai végzettségénél kisebb eltérések vannak a mi mintánk összesített adataihoz képest. Az anyákat tekintve a szakmunkás végzettség 5–6 százalékkal alacsonyabb, míg a főiskolai és egyetemi végzettség 6–8, illetve 2–3%-kal magasabb volt, mint a mi mintánkban, a többi végzettség körülbelül azonos gyakoriságú volt. Az apáknál nálunk 5–6%-kal gyakoribb a szakmunkás végzettség, és itt is nálunk alacsonyabb a főiskolai és egyetemi végzett apák aránya (6–8%-kal). Ezen különbségeknek az oka feltehetőleg a regionális hatás, az ok az észak-kelet magyarországi, partiumi, kárpátaljai régió elmaradottságában keresendő.

8. táblázat. Diákok és szüleik olvasási szokása régiónként és iskolatípusonként⁵

	Magyar egyetemek	Magyar főiskolák	Partiumi Egyetem	Beregszászi Főiskola	Chi-négyzet
Anya olvas-e (%)	72,6	55,1	69,2	58,7	***
N	(685)	(501)	(169)	(126)	
Apa olvas-e (%)	60,6	42,5	56,9	59	***
N	(649)	(473)	(160)	(122)	
Diák olvas-e (%)	82,9	71,6	86,5	81,8	***
N	(700)	(504)	(170)	(132)	
Diák utóbbi évben olv. könyveinek száma (átlag)	9,24	7,26	8,05	5,41	
N	(651)	(478)	(164)	(126)	
Anya olvas-e szépirodalmat (%)	15,5	5,7	15,1	12	***
N	(575)	(438)	(159)	(117)	
Apa olvas-e szépirodalmat (%)	5,9	3,2	9,3	9,5	***
N	(562)	(434)	(150)	(116)	
A diák olvas-e szépirodalmat (%)	34,7	13	34,1	29,6	***
N	(516)	(377)	(132)	(98)	

Adatainknál szembetűnő, hogy az anyák jóval többen olvastak szépirodalmat, mint az apák, és a „sima” olvasási szokásoknál is kb. 10%-os különbség volt köztük. Legtöbbet és legtöbb szépirodalmat maguk a diákok olvastak. (A „sima” olvasási szokásoknál 10–20%-kal, a szépirodalom esetén 20–30%-kal több az olvasók aránya, mint a szülőknél.)

Látható, hogy a magyarországi egyetemisták és a Partiumi Egyetem diákjainak anyái gyakrabban olvasnak (70%), míg a magyarországi és kárpátaljai főiskolások anyái ritkábban (55%). Az apák esetén a magyarországi egyetemisták és a határon túliak apái egységesen többen olvasnak (60%), míg a magyarországi főiskolások apáinál az olvasók aránya csupán 40%. Maguk a diákok olvasnak a legtöbben, itt is a magyar főiskolások olvasnak kevesebben, míg a másik három csoportban 80% fölötti az olvasók száma. Az utóbbi évben a legtöbbet a magyar egyetemisták (9,24 könyv), majd a partiumi egyetemisták (8,05 könyv), végül a magyar főiskolások (7,26 könyv) és a kárpátaljai főiskolások (5,41 könyv) ol-

5 Az Ifjúság 2000 kutatás (Bauer–Tibori 2002) adatai szerint a budapesti régió fiataljainak 26%-a, míg a többi régióban 10–13% olvasott szépirodalmat, eszerint tehát a Budapesten kívüli térségekhez képest mintánkban a diákok több szépirodalmat olvasnak (igaz, ott a mintában nemcsak felsőoktatási hallgatók szerepeltek, és nem szerepeltek határon túliak sem).

vastak. Szépirodalmat legtöbbször a magyar egyetemisták és a Partiumi Egyetem diákjainak szülei olvasnak, bár a kárpátaljai fiatalok szülei sincsenek nagyon lemaradva. A diákok körében csak a magyarországi főiskolások között szembetűnően alacsony a szépirodalmi olvasottság, a másik három csoportnál az arány 30–35% körül mozog.

Összességében az olvasási szokásokban akár a szülőket, akár a diákokat nézzük, a magyarországi főiskolások vannak lemaradva az egyetemistákhoz és a határon túli diákokhoz képest, tehát nem mutatható ki, hogy a magyarországi fiatalok egységesen lemaradnának az olvasási szokásokban. Az anyák esetében megfigyelhető egy egyetem és főiskola szétválás is, a kárpátaljai diákok anyái kicsit lemaradnak a partiumi anyákhoz képest.

Nézzük ezután a kulturális fogyasztást.⁶

9. táblázat. Színház, mozi, múzeum és hangverseny látogatási gyakoriságok régiónként és iskolatípusonként (1 jelenti, hogy soha, 2: évente, 3: havonta egyszer, 4: havonta többször, 5: hetente egyszer, 6: hetente többször, 7: naponta, a táblázatban ennek átlaga szerepel)

	Magyar egyetemek	Magyar főiskolák	Partiumi Egyetem	Beregszászi Főiskola	Chi-négyzet
Színház	2,21	2	2,28	1,54	***
N	(704)	(534)	(172)	(136)	
Multiplex mozi	2,58	2,62	1,7	1,3	***
N	(700)	(635)	(169)	(134)	
Hagy. mozi	2,24	2,01	2,04	1,74	***
N	(696)	(524)	(169)	(131)	
Múzeum	2,17	1,95	2,27	1,81	***
N	(703)	(530)	(171)	(133)	
Hangverseny	1,61	1,38	1,48	1,13	***
N	(696)	(529)	(170)	(135)	

Látható, hogy színházba, moziba, múzeumba és hangversenyre havonta egyszer, vagy annál ritkábban jutnak el a diákok átlagosan mind a négy csoportban. Ezen belül legritkábban hangversenyre, leggyakrabban pedig a magyarországiak multiplex moziba, a határon túliak pedig inkább múzeumba és színházba járnak.

6 Az Ifjúság 2000 kutatás adatai (Bauer–Tibori 2002) szerint színházba főként a lányok, és főleg a középiskolások, vagy a 25–29 évesek járnak. Havonta egyszer, vagy gyakrabban a felsőoktatási hallgatók 14–17%-a jár színházba. Moziba adataik szerint főleg a férfiak járnak (ez nálunk is így van a multiplex mozik esetében), de inkább a 15–19 évesek, a 20–24 évesek 12%-a jár moziba egy hónapon belül. Múzeumot főleg a gimnazisták és a felsőoktatási hallgatók látogatnak, a főiskolások és egyetemisták 21–29%-a jár ide havonta. Hangversenyre járnak a legkevésbé (a fiatalok 2–3%-a), hasonlóan más felnőtt mintákhoz.

Színházba legkevésbé a kárpátaljaiak jutnak el, a multiplex mozik látogatása pedig, mint már említettem, inkább csak a magyarországi diákokra jellemző. Hagyományos moziba körülbelül azonos arányban járnak a diákok, bár itt is a kárpátaljaiak kissé le vannak maradva. Múzeumba inkább a két egyetemista csoport jár, míg a főiskolások ritkábban jutnak el ide. Végül hangversenyre mind a négy csoport soha, vagy évente egyszer jut csak el. Látható az is, hogy a Partiumi Keresztény Egyetem diákjai minden esetben valamivel gyakrabban járnak kulturális rendezvényekre, mint kárpátaljai társaik. Ennek oka lehet az is, hogy a kárpátaljai diákok közül nagyobb a falun, illetve kisebb a városban élők aránya, mint azt már az előzőekben láthattuk.

Összességében a magyar egyetemisták – a multiplex mozik kivételével – gyakrabban járnak kulturális rendezvényekre, mint a magyarországi főiskolások. A partiumi diákok kulturális fogyasztása a magyarországiakéhoz hasonló, a kárpátaljaiak pedig lemaradnak a másik három csoporthoz képest.

Összegzés

Az anyagi helyzet szubjektív megítélése már előrevetítette, hogy jelentős különbség az anyagi helyzetben a magyar és határon túli diákok között fog jelentkezni. Összességében, az anyagi helyzet objektív mutatói szerint, a testvérek száma meglepő eredményein túl azt mondhatjuk – összhangban hipotéziseinkkel, és a közfelfogással –, hogy legrosszabb helyzete a kárpátaljai diákoknak van, őket követik a partiumi fiatalok, és Magyarország vizsgált megyéiben a legjobb az elsőéves fiatalok helyzete, amit nem befolyásol, hogy főiskolai, vagy egyetemi hallgatókról van-e szó. További eredmény, hogy a kárpátaljai főiskolások lakhely szempontjából igen hátrányos helyzetben vannak.

Az elvégzett középiskola típusa a magyarországi egyetemisták és a partiumi diákok között hasonló, míg a magyarországi főiskolásoké és a kárpátaljai diákoké ettől eltérő. Az érettségi eredmények a partiumi elsőévesek körében a legrosszabbak, míg a magyarországi egyetemisták között a legjobbak. (Mindkét eredménynél azonban figyelembe kell venni az iskolarendszerek eltéréseit is.) Nyelvvizsgával a határon túliak alig rendelkeznek, az eltérő vizsgarendszer miatt, és a magyarországi főiskolások is messze lemaradnak a magyarországi egyetemistákhoz képest. A szülők iskolai végzettsége is a magyarországi egyetemisták esetén a legmagasabb, a kárpátaljai diákok szülei pedig a legalacsonyabban képzetek.

A magas kultúrában való részvételt az olvasási szokásokkal, és a színház, mozi, múzeum és hangverseny látogatási gyakoriságokkal mértük. Hipotézisünk az volt, hogy itt a magyarországiak lemaradását fogjuk megfigyelni a határon túliakhoz képest. Adataink szerint azonban az olvasási szokásokban nincs egy-

séges magyarországi lemaradás (vö. Fényes 2004), viszont megfigyelhető, hogy a magyarországi főiskolások vannak lemaradva a többi három vizsgált diákcsoporttól. A kulturális fogyasztásnál Kárpátalja leszakadása mutatható ki, feltehetőleg a sok falusi lakos miatt.

Hipotéziseink tehát az anyagi javakra vonatkozóan teljesültek. A kulturális javaknál hipotézisünkkel szemben nem figyelhető meg egységes magyarországi lemaradás, illetve a határöntúliak között Kárpátalja lemaradását figyelhetjük meg a Partiumhoz képest. Azt a hipotézist, miszerint a határöntúli intézmények diákjai a magyarországi főiskolásokhoz volnának hasonlóak, ezeken az adatokon nem tudtuk igazolni.

Felhasznált irodalom

- BAUER BÉLA–TIBORI TÍMEA (2002): Az ifjúság viszonya a kultúrához. In: Ifjúság 2000 Tanulmányok I. Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László (szerk.) Nemzeti Ifjúságkutató Intézet Bp. 180–202.
- BLASKÓ ZSUZSA (1998): Kulturális tőke és társadalmi reprodukció. Szociológiai Szemle 1998/3 55–81.
- BOCSI VERONIKA (2004): Felsőoktatásban tanuló fiatalok idő-felhasználási mintázatai. <http://dragon.unideb.hu/nevtud/Regionalis/index.htm>
- BOURDIEU, PIERRE (1998): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Lengyel György, Szántó Zoltán (szerk.) Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája. Aula Bp. 155–176.
- FÉNYES HAJNALKA (2004): A partiumi és kárpátaljai felsőoktatási hallgatók anyagi és kulturális tőkái. *Educatio* 2004/nyár
- GÁBOR KÁLMÁN (2002): A magyar fiatalok és az ifjúsági korszak. Túl renden és osztályon? In: Ifjúság 2000 Tanulmányok I. Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László (szerk.) Nemzeti Ifjúságkutató Intézet Bp. 23–42.
- KISS ANNAMÁRIA (2003): Diákok a harmadfokú képzésben. *Educatio* 2003/tavasz 142–147.
- KOZMA TAMÁS (2002): Regionális egyetem. Oktatókutató Intézet, Kutatás közben No. 233
- KOZMA TAMÁS–PUSZTAI GABRIELLA (2004): Hallgatók a határon. Észak-alföldi, kárpátaljai és partiumi főiskolások továbbtanulási igényeinek összehasonlító vizsgálata. In: Kelemen Elemér szerk. 2004. Tanulmányok a neveléstudomány köréből Budapest: MTA (megjelenés alatt)
- NAGY ÉVA (2003): „Kultúr-tér” – avagy a lokális szempontok helye és szerepe a kulturális fogyasztás folyamatában. *Educatio* 2003/nyár 297–301.
- RÓBERT PÉTER (1986): Származás és mobilitás (Rétegződés-modell vizsgálat VII.). Társadalomtudományi Intézet Bp.
- RÓBERT, PÉTER (1991): The Role of Cultural and Material Resources In: Status Attainment Process: The Hungarian Case In: Beyond the Great Transformation, Research Review Bp. 145–171.
- RÓBERT PÉTER (2000): Bővülő felsőoktatás: Ki jut be? *Educatio* 2000/1. 79–94.
- SZÉKELYI MÁRIA et al. (1998): Válaszúton a magyar oktatási rendszer. Új Mandátum Könyvkiadó Bp.